

Terbiye

Felsefe Tedrîsâtı -3-

Tecrübî felsefenin bize öğrettiği en büyük hakikatlerden biri de insanların en evvel muhitlerinde tesadüf ettikleri eşyayı tanımaya başladıkları ve yavaş yavaş tetâbük-i fi'lî tekâmül ettikçe müşahhas olanlardan sonra mücerret olanları da idrake muktedir olabildikleri esasdır. Pek küçük bir yaşta iken annesini, babasını tanıyıp bilen bir yavru, annelik ve babalığı ancak uzun seneler geçtikten sonra öğrenebiliyor. Çünkü ana ve baba, müşahhas vücutlardır; onları tanımak basit ameliyye-i rûhiyye ile, hatta sadece ihsâsât ile mümkündür. Fakat analık, babalık bir keyfiyettir ve tamamen mücerret bir mefhumdur. Onun içindir ki bunları anlayabilmek çocuğun fikren tekâmül etmesine vâbestedir.

Bu hal bütün tedris ve tederrüs hayatında cârî bir keyfiyettir. İhmali, talebenin rûhî ve fikrî tekâmülü hilâfına harekettir ve netâyic-i muzırrası erbâbınca malumdur. Yalnız şu kadar söyleyeyim ki, bu mühim nokta-i nazar dikkate alınmadığı takdirde bir gencin dimağına iddihâr edilecek malumat, tıpkı mimarî esâsâtına ri'âyet edilmeksizin yapılan, mesela temel taşları damına, dama konacak kiremitler de ilk kata vaz' edilen bir bina halinde kalacaktır. Böyle bir binanın kaç saniye içinde yerlere serileceği ve ne kadar zaman dikçe durabileceği her akıllı âdem için kabil-i tahmindir!

Terbiye nokta-i nazarından pek şâyân-ı dikkat olan bu esası, sultânî programlarında arayalım.

Birinci makalemde yaptığım tasnife ri'âyetle evvela "ulûm-i maneviyye"den ve bilhassa dînî derslerden başlayacağım, diğerlerini sıra gelince tetkik ederim.

Sunûf-i tâliye devre-i ûlâsında ulûm-i dîniyye, altıncı senede 2, yedinci ve sekizincide 1 saat olmak üzere tedris olunuyor. Fıkhnın tarifi, dört imam hakkındaki malumat, namaz, oruç, hac, kurban kesmek, zekât gibi ahkâm-ı ameliyye, mevâdd-ı ta'lîmiyyeyi teşkil ediyor. Dokuzuncu senede ise Cenâb-ı Peygamber'in "sîret"leri hakkında malumat veriliyor. Mesela kable'l-İslam Araplar, Araplar'ın edyân ve âdâtı, ma'bûdâtı, neseb-i şerîf-i Nebvî, Efendimizin haml ve vilâdeti, vâlide ve büyük babalarının vefatı, bi'setleri, hayat-ı nübüvvetleri, gazavât, zaman-ı sa'âdetde geçen vukû'ât-ı mühimme, vefatları, evsaf ve şemâ'il-i seniyyeleri izah

ediliyor.

Bütün bunlar âlâ... hep bilinmesi lazım gelen şeyler. Bir müslüman gerek fıkha ait savm, salât, hac, zekât gibi ahkâm-ı ameliyyeyi ve gerek siyer-i peygamberî gibi bizce mukaddes olan ma'lûmât-ı tarihiyyeyi iyice öğrenmelidir. 'Ale'l-husus sonuncusu dîne muhabbet için, namaz ve oruç gibi amelî mesâ'ilden daha kuvvetli bir sâ'ik-i rûhîdir. Fakat devre-i sâniyyede iş kesb-i ehemmiyet ediyor. Onuncu sınıfta haftada iki ders olmak üzere ilm-i kelam tedris olunuyor. "İlm-i kelam" dîn-i İslam'ın esâsât-ı i'tikâdiyyesini kendisine mu'ârız olanlara karşı aklen müdâfa'a eylemesi suretiyle teessüs etmiş bir şu'be-i marifettir. Bir temsil yapmak lazım gelirse, kelam, başkaları tarafından zapt edilmek istenilen bir şehrin etrafına müdâfa'ayı te'min ve teshil için yapılan bir kale gibidir. Kale şehrin içindekilere mahsus değildir, belki ona hariçten vukû'a gelecek hücumlara karşı bina edilmiştir. Bu hakikati idrak eden selef-i sâlihîn ilm-i kelâma ihtiyaç görmemişler; hatta ilm-i kelâmı men eden ulemâ-yı İslam dahi mevcut bulunmuştur.

Evvela tâlî tahsilde bulunan bir genç dînin mu'ârızlarına karşı aklen müdâfa'atta bulunmaya mecbur mudur? Husûsât-ı ilmiyyede taksîm-i a'mâl nazar-ı dikkate alınıp da mecburdur denilse bile, onlar, sultânîde öğretilen üç beş kelime ile bu esaslı işi yapmaya muktedir olabilecekler midir?

Her ilim müntesibi bi-lâ tefrik dînin müdâfa'asını deruhde edemez. Çünkü buna beşerin vüs'i müsaîd değildir. Mesela bir doktor, bir kimyager, bir riyâzî, bir fizikçi ancak mesleklerinde mütehassıs olabilirler. Din meselesinde de onlardan bizim ve cemiyyetin isteyebileceğimiz şey yalnız inanmaktır. Kendilerine hiçbir vakit inanmayanları ilzam ve başkalarını imana davet vazifesi tahmil edilemez. Bir kelime ile "inandırmak" hususu onlara teklif olunamaz. Buna heves edenler, erbab-ı marifete her zaman küşâde olan medreselere devam eder ve lazım gelen mesâ'il-i dîniyyeyi naklen, aklen her vechile tetkik ve tederrüs eylerler.

Bundan dolayı fikrimce "ilm-i kelâm"ı sultânî programına idhal, menfi netâyic tevliid eder.

Programdaki müfredata gelince, bu, onuncu sınıftaki bir efendi için vakitsiz yedirilmiş bir gıda gibidir. Bilfarz "et" vücut için nef'dir diye, bir anne altı aylık bir yavruya bir kemik "külbastı" yedirdiği zaman nasıl o biçare çocukcağz bin sıkıntı ve ızdırap ile onu yutmaya çalışır ve daha fazla ısrar eylediği takdirde boğulup ölürse bu dersler de gençler için aynı

kıymet ve mahiyette, maalesef aynı tesiri yapmaktadır.

Nefsimdeki tecrübeme istinâden söylüyorum, din hakkındaki ilk şüphelerimi tevlid eden bu din dersi olmuştur. Tevlid-i şüphe etmesini müdellel bir imana vesile olur ümidiyle, affedebilirim. Fakat yıktığını yapamadığı için de bu sistem aceleye, bu yüksek ve vakitsiz malumatı zorla genç ruhlara telkin ettirmeye de isyan etmekten men-i nefis edemem.

Programı madde madde tedkîke burada imkan yok. Yalnız bir iki maddesini zikredince iddiamın sıhhatini her munsif olan tasdik eder sanırım.

Dînin tarifi ve sâir mevâddan sonra:

“Vicdan nazariyesinin zâhiren parlak, hakîkatte sönük bir nazariye olduğunu”

Düşününüz ki, vicdan hakkında sultânî onuncu sınıfta ve hatta bundan evvel tek bir kelime söylenilmemiş. Burada onun butlânından bahsolunuyor. Zehî gaflet...

“İlm-i kelâmın felsefe ile münâsebeti, tarifi, mevzû’u, gayesi, imtinâ’, imkan ve vücûb-i aklî, hudûs, kıdem, illet, ma’lûl bahisleri, esbâb-ı ilim.”

Gördüğünüz mü? Ne mühim mebâhis!... Felsefenin ne olduğunu bilmeyen bir talebe, ilm-i kelam ile felsefeyi mukâyese edecek, mantık bilmeyen bir genç “imtinâ’, imkan, vücûb-i

aklî, illet, ma’lûl” meselelerini tetkik eyleyecek. Mâ-ba’de’t-tabî’a malumatı sıfır olan bir körpe dimağ, esbâb-ı ilmi arayacak ve öğrenecek. Gördünüz mü dalâleti? Gördünüz mü düşüncesizliği?!..

Daha bu kadar da değil; henüz ilâhiyyâtın elifini kesb-i ittılâ’ etmeyen biçare evlâd-ı vatana, o zamana kadar şüphe etmedikleri “Allâh”ın vücûdunu da ispat ettirecekler.

“Edille-i akliyye ile isbât-ı vâcib, iman-ı billâhın tarifi, sıfât-ı selbiyye-i ilâhiyye, sıfât-ı sübûtiyye-i ilâhiyye, sıfât-ı ilâhiyyenin ta’allükâtı”.

Ebü'l-Me’âlî [Cüveynî] (ö. 478/1085) ve İmam Gazzâlî (ö. 505/1111) gibi en büyük

mütakellimînin bile hayatlarının sonunda aczlerini itiraf ettikleri bu ateşten meselelere, korkmadan, çekinmeden kardeşlerimiz ve evlatlarımız bi-lâ ihtiyat atılacaklar ve atılıyorlar.

Biçare çocuklar sanki bu malumat ile de dindar olamıyorlar; daha var: “Gûya fenne istinâden maddiyyûn ve tabî’iyyûnun müdde’iyâtı ile inkâr-ı ulûhiyyeti müdeddî kavâ'id-i felsefiyenin hedmi”

İkinci şıktan, yani “yıkma”dan vazgeçtim. Alenen ve kemâl-i cür’etle alâkadar olanlardan soruyorum, el-yevm sultânîlerde tadrîsâtta bulunan muhterem hoca efendiler içinde: “maddiyyûn” ve “tabî’iyyûn” kimlerdir, fenne istinâden inkâr-ı ulûhiyyet vadisinde ne gibi müdde’iyât serdediyorlar?

Şu suallerin cevabını verebilecek hangi babayığit vardır; çıksın meydana da görelim!

Esâsât-ı İslâmiyye hakkında Anglikan kilisesi tarafından sorulan suallere, a’zâsı içerisinde cidden kıymetdar zevât-ı muhtereme bulunduğu halde Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye (1918-1922 yılları arasında Şeyhülislâmlığa bağlı faâliyet gösteren ilmi kuruluş) bile bir buçuk senede ancak istihzâr-ı cevap edebildi. Hal ve hakikat böyle iken bu pek ‘âlî mesâil ile memleketin ümîd-i istikbâli olan gençlerin zihinlerini ağır yükler altında ezmek bilmem ki hangi sıfatla kâbil-i tavsiftir.

Dindar edelim derken verilen malumat arasındaki silsile-i merâtibe riâyet etmemeklik neticesi olarak dinli talebeyi dinsiz etmek, böylece bizim mekteplerimizde pek güzel müşahede edilebilir.

Ulûm-i dîniyye tadrîsâtında daha fazla ısrar etmeyerek edebiyata geçelim:

Devre-i sâniyenin ilk sınıfı(nda) onuncu senede “bedî’iyyât” okunuyor.

Erbabınca malumdur ki “estetik”, felsefenin en son tedkik edeceği bir mebhastır. Kıymetler felsefesinin -din gibi, ahlak gibi- müntehâsında mevzû’-i bahis edilen bedî’iyyât, kuvvetli bir meleke-i fikriyye ve felsefiyye hâsıl olmadan anlaşılabilir şeylerden değildir. Yalnız bedî’î meselelerin vücûdundan haberdar olabilmek için bile onların revâbıt-ı esâsiyyelerini, ‘ale’l-umûm felsefedeki mevkilerini bilmek iktizâ eder. Felsefenin taksîmâtı, ümmehât-ı mesâ’ili ve usûlü öğrenilmeden bedî’iyyât okutulması, a’mâl-i erba’a bilmeyen bir çocuğa faiz veya

iskonto meselelerinden bahsetmek gibidir.

Bunu söylerken şunu kârîlerime hatırlatayım ki: maksadım, ne muallimi techil, ne de talebeyi hamâkatle ithamdır, belki programların tanziminde ri'âyet edilmesi lazım gelen esâsât-ı terbiyeviyyenin 'adem-i ihmalini nazar-ı dikkate alıp evlâd-ı milletin şimdikinden daha iyi düşünebilmesini te'min vazifesiyle mükellef olanları sem'aca îkâzdır. Çünkü bu asırda yalnız "doğru"yu bilmek kâfi gelmiyor; onu, bilindiği nisbette yapmak da iktizâ ediyor.

Hey ne ise... gelelim programdaki mevâdde:

Malumât-ı edebiyye ve bedî'yye, edebiyat ve sanâyi'-i nefîse, sanat ve mâhiyyeti.

Bu maddeler tedris edilirken bir talebe kalksa da muallimine sorsa ve dese ki:

- Efendim, bize edebiyat ile sanatın münasebetinden bahsediyorsunuz; fakat bizzat sanat hangi şu'be-i marifete dâhildir?

O zaman muallim bey bilmem ki ne surette cevap verebilir? Söylese söylese "Bu سوالın cevabı on bir ve on ikinci senelerde felsefe dersi okuduğunuz zaman öğrenirsiniz. Burada biz sadece sanattan bahsedeceğiz!"

Misal olarak aldığım şu küçük سوال ve cevap ne derece tederrüsten başlanıldığına en bariz bir delil olabilir.

Bundan sonra "hüsün"den bahis olunuyor:

"Hüsün, fikirde hüsün, tabîatta da hüsün, sanatta hüsün."

Bir defa bizzat "hüsün" mefhûmu en mücerret mefhumlardandır. Onu anlamak ve hatta anlatmak bile yüksek bir terbiyye-i fikriyyeye muhtaçtır. Onuncu sınıfta, velev en basit bir tarzda dahi olsa, yine güçlûkle kâbil-i ifham ve tefehhümdür, düşünölsün. "Fikirde hüsün" denildiği zaman da ikinci bir sıkıntı daha meydana çıkıyor: Fikir nedir?. Fikrin manasını lûgat kitabından bulup öğrenmekle fikirde hüsün meselesi anlaşılabilir mi? Anlaşılabilmesi için hiç olmazsa muhtasar bir surette rûhiyyât bilmek lazım gelmez mi? Fakat acelesi yok, rûhiyyât da bir sene sonra tedris ediliyor!

“Tabîat, sanat, gaye-i sanat, taksîm-i sanat, sanâyi’-i taklîdiyye ve gayr-i taklîdiyye, taklidin âsâr-ı sanatı tevliiddeki vazifesi, eser-i sanat taklîd-i tam mıdır? Bu fikrin butlânını müsbît delâ’il-i müte’addide-i tarihiyye: Natüralizm, realizm meslekleri, şahsiyetin tesiri, muhayyele-i mübdi’a.

İşte program... mütâla’a buyurulunca görülür ki içinde ne gâmız mesâ’il mevcut.

Natüralizm, realizm gibi programı tanzim edenlerin Türkçesini bile bulup yazamadıkları meslekler.

“Şahsiyet”in ne olduğunu ilmî bir surette bilmeyen talebeye onun te’sîrâtından bahsetmek, hayal hakkında tek bir sahîfe okutulmayan bir gence “muhayyile-i mübdi’a”yı anlatmak...

Allah edebiyat muallimlerine tabîatın fevkinde bir kudret ihsan buyurmalı ki, bunları öğretebilsinler. Yalnız bunları efendilere söyleyip tekrarını istemekle iktifâ ediyorsa temennî ve duâmı geri alırım.

Acele edilmesin, bu mühim meseleler daha bitmedi:

“Sanatın hayattaki mevki’i, kıymet-i ferdiyye ve içtimâ’iyyesi, sanatın cemiyetteki mevki’i, ilim

ve sanat, âsâr-ı sanat ne gibi avâmil ve müessirât altında vücûda gelir? Avâmil-i selâse, sanatta gâye-i hayaliyye, hasâ’is-i esâsiyye, eser-i sanatın kıymeti ne ile ölçülür? Hasâ’is-i esâsiyyenin derece-i ehemmiyeti, zevk ne gibi avâmil ve müessirât tahtında tekâmül eder? Tenkid-i tarih ile münâsebeti, dehâ, dehâ-i sanat, dâhiler ve hüner-verler, sanat ve ahlâk.”

Nasıl? Siz de bunları okurken benim zannettiğim gibi Darülfünûn Edebiyyât Medresesi programını okuyorum zihâbında bulunmadınız mı?

İşte onuncu sınıftaki efendiler böyle mühim ve yüksek mesâ’ili tedris ediyorlardı. Dersler arasındaki râbıta-i mantikiyyenin yokluğu bu körpe dimağların tahrip hususunda en feci te’sîrâtı yapmaktan hâlî kalmıyor. Verilecek malumat bir silsile-i merâtibe tâbi olmayınca mehâzîr-i terbiyeviyyenin her zaman zuhûru muhakkaktır.

Kârîlerimi sıkmamak için sözü burada bitiriyorum. Gelecek makalede tâlî tahsildeki vahdetsizliğin terbiyevî kusurlarını sayıp dökeceğim.

Hasan Âli Yücel

Hazırlayan ve Editör: Emir Çakır

Link

http://isamveri.org/pdfosm/D01054/1338_3_25/1338_25_ALIH.pdf